

Інформаційна і національна безпека

УДК 340:351.86

ПИЛИПЧУК В.Г., доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
керівник Секції правового забезпечення НАПрН України
ДОРОНІН І.М., кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач наукової лабораторії НДІП НАПрН України

**ПРАВО НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ВІЙСЬКОВЕ ПРАВО:
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ
В УКРАЇНІ**

***Анотація.** У статті висвітлено теоретичні та прикладні аспекти розроблення, впровадження і розвитку права національної безпеки та військового права в Україні. Проведено аналіз суспільних відносин у сфері національної безпеки і оборони, розглянуто предмет та систему права національної безпеки в США та інших країнах англосаксонської системи права, а також теоретичні засади виокремлення нових галузей права. Висвітлено актуальні проблеми, пов'язані з визначенням Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, та визначено можливі шляхи їх вирішення. Розроблено пропозиції щодо паспорту наукової спеціалізації 25.256.01 – “право національної безпеки; військове право”.*

***Ключові слова:** право, суспільні відносини, національна безпека, оборона, право національної безпеки, військове право, освіта, наука.*

***Summary.** In the article the theoretical and applied aspects of development, introduction and development of right for national security and military right are reflected in Ukraine. The analysis of public relations is conducted in the field of national security and defense, an object and system of right for national security in the USA and other countries of the anglo-saxon system of right are considered, as well as theoretical basis for selection of new fields of law. Topical issues are reflected which are related to the determination of List of the fields of knowledges and specialities used for training of applicants for higher education, and the possible ways of their solution are defined. Suggestions are developed in relation to the passport of scientific specialization 25.256.01 – “right for national security; military right”.*

***Keywords:** right, public relations, national security, defense, right for national security, military right, education, science.*

***Аннотация.** В статье отражены теоретические и практические аспекты разработки, внедрения и развития права национальной безопасности и военного права в Украине. Осуществлен анализ общественных отношений в сфере национальной безопасности и обороны, рассмотрен предмет и система права национальной безопасности в США и других странах англосаксонской системы права, а также теоретические основы выделения новых отраслей права. Отражены актуальные проблемы, возникшие в связи с принятием Перечня отраслей знаний и специальностей, по которым осуществляется подготовка соискателей высшего образования. Разработаны предложения относительно паспорта специализации 25.256.01 – “право национальной безопасности; военное право”.*

***Ключевые слова:** право, общественные отношения, национальная безопасность, оборона, право национальной безопасности, военное право, образование, наука.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах глобалізації відбувається кардинальна трансформація систем національної, колективної та міжнародної безпеки, реальних і потенційних викликів і загроз безпеці людства та міжнародному правопорядку, що зумовлює відповідні зміни у суспільних відносинах та їх правовому регулюванні.

Розгортання гібридної війни з боку РФ та окупація частини території України зумовили значні зміни в українському суспільстві, що потребують належного суспільного регулювання у швидкоплинних умовах. За цих обставин правове забезпечення в галузі національної безпеки і оборони, як свідчить аналіз, не завжди своєчасно і ефективно врегульовувало нові суспільні відносини у цій сфері. Водночас, суттєво збільшився масив нормативно-правових актів, що регламентують питання національної безпеки і оборони України. Така сукупність правових актів становить окрему галузь законодавства і регламентує визначене коло суспільних відносин з питань національної безпеки і оборони України. Згідно з п. 17 частини першої статті 106 Конституції України загальне керівництво у вказаній сфері здійснює Президент України, наділений відповідними повноваженнями.

Правові основи захисту державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності України та інші аспекти забезпечення національної безпеки і оборони визначені статтею 17 Конституції України та низкою законодавчих актів. Чинне законодавство визначає компетенцію і повноваження державних органів у цій сфері. Тобто, існування окремої галузі законодавства, що регламентує національну безпеку і оборону є очевидним. Водночас, в сучасних умовах гібридної війни проти України актуалізується проблема виокремлення галузі права національної безпеки та військового права в окрему наукову спеціалізацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Традиційно проблеми забезпечення національної безпеки і оборони розглядалися на стику різних галузей науки, у тому числі права, державного управління, політології, міжнародних відносин тощо. Насамперед, це стосується розроблення теоретичних основ національної безпеки і оборони та відповідного понятійно-категоріального апарату.

Саме такий підхід характеризує праці О. Белова, В. Білоуса, В. Горбуліна, О. Данільяна, О. Дзьобаня, О. Довганя, Н. Нижник, Р. Калюжного, В. Картавцева, А. Качинського, В. Косевцова, В. Крутова, Г. Новицького, Г. Ситника, М. Стрельбицького, М. Панова, В. Тихого, З. Чуйко та інших вчених, які досліджували окремі складові національної безпеки – економічну, політичну, екологічну, інформаційну, соціальну та інші.

Водночас, після скасування у 2001 р. наукової спеціальності в галузі військового права, проблематика щодо визначення права національної безпеки та військового права, як окремої галузі права, досліджувалася частково в окремих працях вітчизняних вчених [1 – 6] та ін.

Мета і завдання дослідження полягає у проведенні аналізу суспільних відносин у сфері національної безпеки і оборони України, ґрунтуючись на підходах, притаманних українській правовій науці, практиці США та інших держав. Крім цього, розглядається проблема виокремлення права національної безпеки та військового права в окрему галузь юридичних наук та визначення пріоритетів її розвитку.

Виклад основного матеріалу. Термін “національна безпека”, як свідчить аналіз, походить і набув поширення в США, а в подальшому знайшов відображення у політичних поглядах та суспільних науках більшості країн світу.

Для визначення можливості існування та предмету права національної безпеки розглянемо відповідний досвід, притаманний правовій науці держав англосаксонської системи права. За результатами досліджень, термін “національна безпека”

застосовувався в американському політичному дискурсі на рівні промов та дискусій з кінця XVIII століття до 40-х років XX століття [7].

Досить активно цей термін застосовувався у діяльності громадських організацій, насамперед, Ліги національної безпеки, створеної в США наприкінці 1914 року. Діяльність Ліги підтримували політики правого спектру поглядів, а в період між першою та другою світовими війнами вона нараховувала понад 50 000 активних членів і була найчисленнішою серед ідеологічно споріднених громадських організацій США. Організація існувала до 1942 року і напрацьоване нею ідеологічне підґрунтя після Другої світової війни було покладено в основу підготовки та прийняття законодавства у сфері національної безпеки і оборони США.

Розробка спеціального законодавства з питань національної безпеки і оборони відбувалась в рамках законодавчого забезпечення “доктрини Трумена”, як сукупності політико-правових поглядів, що сформувалися на початку “холодної війни” в умовах протистояння між США і НАТО та колишнім Радянським Союзом і країнами Варшавського договору. Основою цієї доктрини був остаточний відхід від ізоляціонізму в зовнішній політиці та протидія радянській ідеологічній експансії в усьому світі. У цей час в США сформувалась досить потужна група експертів та управлінців з числа військових керівників, розвідників, дипломатів та політологів, що спеціалізувались у дослідженні ідеології комунізму та радянської політичної системи. Водночас їх пропозиції стосовно розбудови системи державного управління у цій сфері розроблялися спільно з юридичними радниками адвокатських фірм м. Нью-Йорк [8]. Таким чином відповідна ідеологія відразу знаходила своє втілення у нормах права, а самі законодавчі акти готувались професійно та враховували юридичні реалії.

Загалом, концептуальні погляди розбудови системи національної безпеки США були втілені у спеціальному законодавчому акті – Акті про національну безпеку 1947 року, який заклав підґрунтя законодавства США у цій сфері.

На рівні навчальної дисципліни курс права національної безпеки почав запроваджуватися у 1974 р. і нині викладається у 130 навчальних закладах США, у тому числі на рівні магістра з права національної безпеки [9].

Слід зазначити, що в США увага науковців зосереджена, насамперед, на практичних аспектах права, тому теоретичні обґрунтування і наукові дискусії стосовно систематизації права та виокремлення конкретних галузей непритаманні основному науковому дискурсу. Загалом вважається, що оскільки невід’ємною частиною права є судові прецеденти, то і галузі права характеризуються, насамперед, сферою правової спеціалізації. Такий підхід не обов’язково пов’язується із ухваленням основного законодавчого акту, що становить серцевину для формування конкретної галузі права. Навпаки, юридична спеціалізація у певній сфері зумовлюється специфічністю суспільних відносин, які виникають, і ґрунтуються на вирішенні практичних питань застосування існуючого права, розв’язанні суперечок (у тому числі на досудовому рівні) і лише у подальшому – на судових прецедентах та спеціальних законодавчих актах.

Іноді, як свідчить історико-правовий аналіз, активізація сфери правової спеціалізації відбувається через деякий час після ухвалення законодавчого акту та під впливом актуальних суспільних потреб. Зокрема, законодавчий акт у сфері національної безпеки США було ухвалено ще 1947 року, але зростання суспільної потреби у праві національної безпеки було зумовлено прийняттям законодавчих актів щодо боротьби з тероризмом, які слугували підґрунтям відповідної правозастосовної практики після терористичних атак США 2001 року.

У цьому, на наш погляд, вбачається певна **аналогія з потребами правозастосовної практики в Україні**, що виникли з початком гібридної війни та окупацією РФ частини її території.

Нині **предмет та система права національної безпеки США** розглядається по-різному і зумовлена авторськими підходами науковців. Наприклад, в Університеті Вірджинії, який є одним із провідних навчальних і дослідницьких закладів у цій сфері, професором Дж. Н. Муром та його послідовниками під час вивчення права національної безпеки запропоновано широкий підхід, що включає *загальні основи світового порядку, міжнародно-правові проблеми війни, конфліктів, порушень норм права та санкцій, міжнародно-правові режими нерозповсюдження зброї, протидія міжнародному тероризму, міжнародні трибунали і кримінальний процес у злочинах проти миру і безпеки людства, сучасні глобальні загрози (тероризм, піратство, кіберзлочинність)*. Окрім цього, вивчається національне законодавство щодо діяльності Ради національної безпеки США, конституційні засади у сфері національної безпеки, особливості правового регулювання розвідувальної і контррозвідувальної діяльності, дотримання та обмеження прав і свобод людини в інтересах національної безпеки, право у сфері застосування економічних санкцій США проти окремих країн та осіб, імміграційне законодавство, правові засади реагування на надзвичайні ситуації та участь громадськості у таких заходах, антитерористичні заходи та проблеми національної безпеки в екологічній сфері [10].

Інший підхід полягає у **розширенні предмета за рахунок положень військового права**, яке, в свою чергу, також розглядається як галузь правової спеціалізації і ґрунтується на досить об'ємному спеціальному законодавстві. Наприклад, структура, що наводиться професорами Ч. Шенором та Л. Хоугом у посібнику “*Право національної безпеки та військове право*”, включає наступні положення: *конституційні засади національної безпеки, повноваження Конгресу, Президента та інших державних органів, право воєнного часу і право мирного часу, поняття права національної безпеки, законодавча основа права національної безпеки, злочини у сфері національної безпеки та особливості кримінального судочинства, правове регулювання захисту державного кордону, правовий статус іноземців, державна таємниця, курс військового права (правовий статус військовослужбовців, проходження військової служби, соціальний захист та компенсації, адміністративний процес у військовій службі, історія військового законодавства США, система військового судочинства та особливості процесу, право військового конфлікту, правові особливості звільнення та служби в резерві)* [11].

Слід зауважити, що українським законодавством поняття “національна безпека” і “оборона” вже імplementовані у практику, тобто існує сукупність нормативно-правових актів, які регулюють правовідносини у цій сфері, але пропозиції стосовно виокремлення права національної безпеки (та відновлення військового права) в окрему галузь почали обґрунтовуватися порівняно недавно.

У контексті зазначеного варто нагадати, що комплексному розвитку права національної безпеки та військового права в Україні, за нашими оцінками, завадило скорочення наукової спеціальності в галузі військового права, а також ліквідація у 2010 – 2011 роках провідних наукових установ у сфері національної безпеки і оборони (*Національного інституту проблем міжнародної безпеки при РНБО України, Інституту проблем національної безпеки при РНБО України, Інституту дослідження проблем державної безпеки СБ України*).

Традиційні засади вітчизняної правової науки стосовно розподілу права на відповідні галузі ґрунтуються на розумінні галузі права як уособленої сукупності норм, спрямованих на регулювання якісно однорідних суспільних відносин. Головні ознаки галузі права полягають в тому, що вона є найбільш значною за обсягом частиною системи права, має власний предмет правового регулювання, визначається єдністю предмета і методу правового регулювання, складається з інститутів права і є відносно самостійною від інших об'єднань правових норм у системі права [12]. Однак, в сучасній правовій науці поділ права на окремі галузі є досить дискусійним, зокрема це стосується і виокремлення нових галузей права.

Заслуговують на увагу висновки, що визначення предмету і методу правового регулювання недостатньо для виокремлення галузі права через обмеженість методів правового регулювання. Тому для критеріїв поділу права на галузі можна використовувати критерій правового режиму. Правовий режим галузі права складається з великої групи однорідних суспільних відносин, які становлять окрему, відносно самостійну сферу суспільного життя, що є предметом галузі права. Для правового режиму в такому контексті характерною є наявність особливої цілісної системи регулятивного впливу, яка характеризується специфічними прийомами регулювання, особливим порядком виникнення і формування змісту прав і обов'язків, їх реалізації, а також дією єдиних принципів, загальних положень, які поширюються на сукупність правових норм [13].

Свого часу такий підхід був застосований П.П. Богуцьким щодо обґрунтування виокремлення військового права в окрему галузь через поняття правового режиму воєнної безпеки, який розглядався ним як спеціальний режим, що забезпечує регулювання суспільних відносин, які виникають та діють у надзвичайних ситуаціях, пов'язаних зі станом відкритої боротьби між державами із застосуванням різних видів озброєння [2].

За нашими оцінками, правовий режим національної безпеки і оборони має значно ширше коло регулювання суспільних відносин, зокрема: стратегічного планування у сфері національної безпеки і оборони; оборони держави, економічного та військово-промислового забезпечення оборонних заходів; протидії розвідувально-підривній діяльності іноземних держав та організацій, що використовують невійськові або “гібридні” методи (*поєднання військових, політичних, інформаційних, економічних, енергетичних та інших складових*) для досягнення визначених цілей; заходів із здобуття важливої інформації за межами держави та впливу на державну політику інших держав щодо України; тимчасових обмежувальних заходів у ситуаціях, що загрожують безпеці державі; протидії терористичним та екстремістським проявам; охорони державного кордону, а також складові правового режиму воєнної безпеки.

Тобто можна вести мову про наявність предмету правового регулювання права національної безпеки, як окремої галузі права. Водночас, військове право, як видається, слід розглядати як споріднену галузь права, що може бути підґрунтям для подальших наукових досліджень.

Законодавство України у сфері національної безпеки і оборони, як свідчить аналіз, почало формуватися з 1990 року з прийняттям Декларації про державний суверенітет. Нині розроблено та прийнято комплекс законів та інших нормативно-правових актів з питань забезпечення національної безпеки і оборони України. До основних із них слід віднести Конституцію України, закони України “Про національну безпеку України”, “Про оборону України”, “Про Раду національної безпеки і оборони України”, “Про військовий обов'язок і військову службу”, “Про Збройні Сили України”, “Про

державний кордон України”, “Про Службу безпеки України”, “Про Державну прикордонну службу України”, “Про розвідувальні органи України”, “Про контррозвідувальну діяльність” та інші.

Унікальний характер правовідносин, що виникають у сфері національної безпеки і оборони, можливо підкреслити низкою прикладів. Зокрема, чинне законодавство передбачає обмежувальні заходи стосовно іноземців. Відповідно до частини 1 статті 13 Закону України “Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства” не дозволяється в’їзд в Україну іноземцю в інтересах забезпечення національної безпеки України, що не є юридичною санкцією за вчинення правопорушення. Таким чином, право, що регламентує суспільні відносини у сфері обмежувальних заходів стосовно іноземців в інтересах забезпечення національної безпеки, не є правом, яке регламентує накладення стягнень за правопорушення або процесуальним правом. У праві США зазначені питання розглядаються в рамках правової спеціалізації з права національної безпеки. Адміністративне право такі правовідносини регламентує суто формально в розрізі відносин між суб’єктом владних повноважень та особою без ґрунтового дослідження понять “національна безпека” та “інтереси забезпечення національної безпеки”, що унеможлиблює адекватний захист прав і свобод людини засобами адміністративного судочинства, оскільки віддає на розсуд державного органу тлумачення зазначених правових понять.

Іншим прикладом, що стосується приватно-публічних відносин, є прийнятий нещодавно Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про гастрольні заходи в Україні” (щодо особливостей організації та проведення гастрольних заходів за участі громадян країни-агресора)”, який, виходячи з необхідності регулювання суспільних відносин у сфері національної безпеки, вніс зміни у порядок державного регулювання окремих аспектів комерційної діяльності.

Наведені приклади підкреслюють важливість комплексного розгляду поставленої правової проблеми для практики застосування норм права, оскільки значна кількість оціночних понять, відсутність єдиної системи права національної безпеки та військового права, неузгодженість правових приписів з основними принципами права та між собою можуть призводити до порушень прав людини і громадянина та до зайвих перепон в соціально-економічній та інших сферах.

Слід також звернути увагу на питання *організаційно-правового забезпечення* наукових досліджень в галузі “права національної безпеки та військового права”. За нашими оцінками, в сучасних умовах, активізація чи стагнація наукових досліджень у тій чи іншій сфері значною мірою зумовлена регламентацією наукових спеціальностей за якими присуджуються наукові ступені.

Чинний Перелік наукових спеціальностей, затверджений наказом Міністерства освіти, науки, молоді і спорту України від 14.09.2011 р. № 1057 з наступними змінами і доповненнями визначає можливість присудження наукових ступенів в галузі юридичних наук у відповідному розділі 12. Крім цього, наукові ступені з юридичних наук присуджуються за спеціальностями “Юридична психологія” (спеціальність 19.00.06, розділ 19 “Психологічні науки”), “Державна безпека України” (спеціальності підрозділу 21.07. розділу 21 “Національна безпека”).

До 2001 року в системі наукових спеціальностей, як зазначалося, існувала спеціальність 20.02.03 “Військове право, військові аспекти міжнародного права”. У 2007 – 2008 роках фахівцями Інституту дослідження проблем державної безпеки СБ України були напрацьовані пропозиції щодо запровадження правових досліджень в рамках

спеціальності 21.01.01 – “основи національної безпеки”. Однак після ліквідації ВАК України це питання було знято з розгляду.

Звертає на себе увагу та обставина, що після вилучення спеціальності “військове право” з переліку наукових спеціальностей значно зменшився інтерес науковців до проведення досліджень у цій сфері, що яскраво ілюстровано у “Довіднику захищених в Україні дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата і доктора юридичних наук з військового права (1991 – 2014 р.)” [14].

Також варто враховувати, що у контексті реформування науки і освіти було видано відповідний наказ МОН України від 6.11.2015 р. № 1151 “Про особливості запровадження Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266”, який спробував інтегрувати відповідні освітні та наукові спеціальності [15].

Наскільки вдалим було це рішення визначить практика, але слід зауважити, що згідно з вказаним Переліком було передбачено лише одну спеціальність в галузі права – 081 “Право”. За оцінками експертів і вчених, наслідком запровадження такого підходу на навчально-науковому і науковому рівнях вищої освіти (доктор філософії та доктор наук відповідно) могло стати фактичне згортання наукових шкіл в галузі юридичних наук і деградація вітчизняної науки в цілому. Це також могло б призвести до фактичного згортання будь-яких перспектив та визначених пріоритетів інноваційного розвитку суспільства і держави.

З огляду на викладене, за ініціативою представників НДІ інформатики і права НАПрН України, Секції правового забезпечення національної безпеки і оборони НАПрН України та керівництва НАПрН України було розпочато консультації з фахівцями МОН України стосовно пошуку шляхів збереження і розвитку правової науки, що можуть стати базовими для розвитку усієї вітчизняної науки.

Як приклад, за результатами всебічного розгляду наявних проблем та з метою збереження наявних здобутків і подальшого розвитку правової науки було запропоновано в рамках **спеціальності 081 – “Право”** запровадити такі **наукові спеціалізації**:

– 08.081.01 – *теорія та філософія права; порівняльне правознавство; історія права та держави;*

– 08.081.02 – *конституційне право; муніципальне право;*

– 08.081.03 – *цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право;*

– 08.081.04 – *господарське право; господарсько-процесуальне право;*

– 08.081.05 – *трудове право; право соціального забезпечення;*

– 08.081.06 – *земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право;*

– 08.081.07 – *адміністративне право і процес; фінансове право;*

– 08.081.08 – *кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право;*

– 08.081.09 – *кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність;*

– 08.081.10 – *судоустрій; прокуратура та адвокатура;*

– 08.081.11 – *міжнародне право;*

– 08.081.12 – *інформаційне право; право інтелектуальної власності.*

Відповідно в галузі психологічних наук запропоновано запровадити спеціалізацію 05.053.01 – *юридична психологія*, а в галузі національної безпеки – спеціалізацію 25.256.01 – **право національної безпеки; військове право**.

Поряд з цим, для розробки паспорту спеціалізації 25.256.01 – “право національної безпеки; військове право” було створено творчий колектив із числа представників Секції правового забезпечення національної безпеки і оборони НАПрН України, НДІП НАПрН України і Національної академії СБ України у складі Пилипчука В.Г. (керівник), Богуцького П.П., Довганя О.Д., Дороніна І.М., Стрельбицького М.П., Фурашева В.М.

За результатами опрацювання наявних здобутків вітчизняних та іноземних вчених було запропоновано таку **формулу спеціалізації** 25.256.01 – “право національної безпеки; військове право”: *“галузь юридичної науки, яка досліджує правові основи та проблеми забезпечення національної безпеки і оборони, як однієї з основних функцій держави; правові основи захисту державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності й недоторканості кордонів України, прав забезпечення державної і воєнної безпеки та безпеки державного кордону; проблеми законодавства і права у сфері національної, колективної та міжнародної безпеки; систему і державно-правові механізми забезпечення національної безпеки і оборони України; нормативно-правове регулювання діяльності суб’єктів сектору безпеки і оборони, військових правоохоронних органів та органів військового правосуддя; правові проблеми імплементації стандартів країн-членів Європейського Союзу та Організації Північноатлантичного договору у законодавство України”*.

В галузі права національної безпеки було запропоновано визначити такі пріоритетні напрями досліджень:

– суспільні відносини у сфері національної безпеки як об’єкт права; предмет та методи дослідження, наукові школи, тенденції і закономірності становлення правової науки у сфері національної безпеки; понятійно-категоріальний апарат, предмет, принципи і функції права національної безпеки;

– правові основи та проблеми становлення і розвитку системи забезпечення національної безпеки, критерії забезпечення національної безпеки, об’єкти національної безпеки та суб’єкти забезпечення національної безпеки;

– функції держави, інтереси суспільства, права і свободи та обов’язки людини і громадянина у сфері національної безпеки; правові основи захисту прав і безпеки людини і громадянина, співвідношення між правом суспільства на безпеку та правами людини і громадянина;

– правові засади і проблеми визначення пріоритетів національних інтересів, проблеми і принципи захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці України;

– правові основи формування та реалізації державної політики з питань національної безпеки, становлення і розвитку системи державного управління у сфері національної безпеки, стратегії і тактики забезпечення національної безпеки; роль держави і права у забезпеченні національної безпеки;

– правове забезпечення національної безпеки у зовнішньополітичній, внутрішньополітичній, соціальній та гуманітарній сферах, економічній, науково-технологічній, екологічній та інших сферах; правові засади боротьби з тероризмом, протидії корупції та організованій злочинній діяльності, що створюють загрози національній безпеці;

– теоретико-правові та прикладні проблеми становлення і розвитку державних і недержавних суб’єктів сектору безпеки, їх правовий статус, функції і компетенція, координація діяльності та організація взаємодії;

– правові засади та проблеми застосування сил і засобів забезпечення національної безпеки; правове регулювання комплексного кадрового, інформаційного та інших видів ресурсного забезпечення діяльності суб’єктів забезпечення національної безпеки;

– основи нормотворчої діяльності в галузі національної безпеки; предмет, принципи, стадії та механізми законодавчого регулювання у сфері національної безпеки; концептуальний, стратегічний і тактичний рівні нормативно-правового регулювання з питань національної безпеки;

– правові та історичні аспекти забезпечення національної безпеки на теренах України, досвід правового регулювання у сфері національної безпеки країн-членів Європейського Союзу та інших іноземних держав;

– правові основи становлення і розвитку систем колективної та міжнародної безпеки; правовий статус міжнародних організацій в галузі безпеки за участі України, регулювання їх завдань, компетенції, форм і методів діяльності; адаптація національного законодавства у сфері національної безпеки до правових стандартів країн-членів Європейського Союзу та Організації Північноатлантичного договору;

- правовий статус тимчасово окупованих територій, внутрішньо-переміщених осіб та осіб, що перебувають на окупованих територіях, особливості правового забезпечення проблем деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій;

– правові основи та проблеми участі громадян, громадських та інших недержавних організацій у забезпеченні національної безпеки; правові засади становлення і розвитку демократичного контролю над сектором безпеки і оборони України.

Водночас, *в галузі військового права* було запропоновано визначити такі основні напрями досліджень:

– предмет, принципи, функції, система та інститути військового права; методологія дослідження основ воєнної безпеки, державної безпеки та безпеки державного кордону, проблем законодавства і права у сфері оборони;

– теоретичні та правові основи суспільних відносин у воєнній сфері; суб’єкти військових правовідносин, Збройні Сили та інші військові формування держави, як суб’єкти військового права;

– захист прав, свобод та безпеки людини і громадянина у воєнній сфері, в ході воєнних конфліктів, проведення антитерористичних, воєнних, спеціальних та миротворчих операцій;

– правові основи формування і реалізація державної політики у сфері оборони та оборонно-промислового комплексу, становлення і розвитку системи державного та військового управління у воєнній сфері;

– теоретико-правові та прикладні проблеми становлення і розвитку воєнної організації держави, військових та військово-цивільних адміністрацій, систем забезпечення державної безпеки і охорони державного кордону;

– правові основи захисту державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності України; правове забезпечення діяльності суб’єктів воєнної безпеки, державної безпеки, безпеки державного кордону та оборонно-промислового комплексу України;

– правові засади становлення і розвитку системи військової юстиції; правове забезпечення організації та діяльності військових правоохоронних органів, військової

прокуратури і військового суду; військовий правопорядок та особливості юридичної відповідальності військовослужбовців;

– організаційно-правове забезпечення комплексного огляду сектору безпеки і оборони, оборонного огляду та огляду оборонно-промислового комплексу, стратегічного планування в галузі безпеки і оборони;

– військовий обов’язок і військова служба, правові засади проходження військової служби, правовий статус військовослужбовців, правові гарантії та соціально-правовий захист військовослужбовців і членів їх сімей;

– військове законодавство, військові статuti та інші джерела військового права, систематизація військового законодавства; адаптація національного військового законодавства до правових стандартів країн-членів Європейського Союзу та Організації Північноатлантичного договору.

Вказані та інші пропозиції щодо паспортів спеціалізації, у тому числі з права національної безпеки та військового права, комплексно розглядалися представниками різних галузей правової науки та були підтримані Експертною радою МОН України з питань проведення експертизи дисертацій з юридичних наук.

Висновки.

Розгляд теоретичних і прикладних засад запровадження і розвитку в Україні права національної безпеки та військового права дає змогу дійти таких основних висновків і пропозицій:

1) запровадження наукової спеціалізації 25.256.01 – “право національної безпеки; військове право” надасть можливість розпочати комплексне опрацювання актуальних проблем правового забезпечення національної безпеки і оборони в умовах гібридної війни, глобальних викликів і загроз, трансформації систем національної, колективної та міжнародної безпеки;

2) розвиток військового права сприятиме відновленню в Україні системи військової юстиції, захисту прав військовослужбовців та членів їх сімей, а також захисту прав, свобод та безпеки людини і громадянина у воєнній сфері, в ході воєнних конфліктів, проведення антитерористичних, воєнних та миротворчих операцій;

3) розроблені засади визначення наукових спеціалізацій в галузі юридичних наук можуть бути взяті за основу за спеціальністю “державна безпека”, а також в інших галузях української науки після їх відповідного опрацювання науковими установами НАН України і національних галузевих академій наук України.

Використана література

1. Пилипчук В.Г. Сектор безпеки в контексті створення й захисту суверенної Української держави : історичні та політико-правові аспекти / Стратегічна панорама. – К. : НІСД. – № 1. – 2015. – С. 88-93.

2. Богуцький П.П. Правовий режим воєнної (військової) безпеки : комплексні ознаки міжгалузевого інституту права // Юридичний вісник. – 2014. – № 4. – С. 100-107.

3. Пилипчук В.Г. Досвід реформування і розвитку сектору безпеки України (кінець ХХ – початок ХХІ століття) / Стратегічні пріоритети. – К. : НІСД. – 2013. – № 3(28). – С. 115-121.

4. Пилипчук В.Г. Пріоритети розвитку правової науки в галузі національної безпеки / Стратегічна панорама. – К. : НІСД. – 2009. – № 2. – С. 36-40; // Вісник НАН України. – 2009. – № 5. – С. 30-35.

5. Пилипчук В.Г. Система і компетенція державних органів зі спеціальним статусом у сфері національної безпеки України : монографія / В.Г. Пилипчук, О.П. Дзьобань, В.Я. Настюк. – Х.: Право. – 2009. – 196 с.

6. Пилипчук В.Г. Теоретико-правові проблеми подолання глобальних викликів і загроз національній безпеці / В.Г. Пилипчук // Вісник Академії правових наук України. – Харків : АПрН України. – 2008. – № 1 (52). – С. 22-30.
7. Shulman Mark. The Progressive Era Origins of the National Security Act/ Mark R. Shulman / Dickinson Law Review. – 2000. – Vol. 104:2. – P. 289-330. P 291.
8. Hogan Michael J. A Cross of Iron: Harry S. Truman and Origins of the National Security State, 1945-1954. Cambridge, University Press. 2000 – 540 p. P. 5.
9. Baker James E. Process, Practice and Principle: Teaching National Security Law and the Knowledge that Matters Most/ James E. Baker / The Georgetown Journal of Legal Ethics. 2014. – Vol. 27. – P. 163-189.
10. Moore John Norton. National Security Law. Syllabus and Assignments. Spring 2017. <http://faculty.virginia.edu/jnmoore/pdf/Moore-National-Sec-Law-Vol-01S.pdf> Moore John Norton National Security Law & Police. Third Edition/ John Norton Moore, Guy B. Roberts, Robert F. Turner, etc. – Durham, Carolina Academic Press, 2015 – 1608 p.
11. Shanor Charles. National Security and Military Law in a Nutshell / Charles A. Shanor, Lynn Hogue//StPaul, 2003 – 506 p.
12. Загальна теорія держави і права / [М.В. Цвік, Петришин О.В. та ін.] ; за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. – Х.: Право, 2009. – 584 с. – С. 250-251.
13. Мінка Т.П. Правовий режим як критерій поділу права на галузі / Часопис Київського університету права. – 2010. – № 3. – С. 18-22.
14. Довідник захищених в Україні дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата і доктора юридичних наук з військового права (1991 – 2014 р.) / [П.П. Богущкий, Є.Л. Стрельцов, Е.А. Плешко, Т.Р. Короткий]. – Одеса, Фенікс, 2015. – 232 с.
15. Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266 : Наказ МОН України від 6.11.2015 р. № 1151. – Режим доступу : <http://old.mon.gov.ua/files/normative/2016-01-18/4636/nmo-1151.pdf>

~~~~~ * * * ~~~~~